

Spis treści

1. Zagadnienia związane z psychiką osób w wieku podeszłym. Psychopatologia	1
<i>Dominika Dudek</i>	
1.1. Wprowadzenie	1
1.2. Czynniki psychologiczno-społeczne związane ze starzeniem się	3
1.3. Starzenie się mózgu i procesy neurodegeneracyjne. Zaburzenia psychoorganiczne	5
1.3.1. Otępienie	6
1.3.2. Majaczenie	6
1.3.3. Inne zaburzenia psychoorganiczne	7
1.4. Choroby somatyczne	8
1.5. Zmiany w obrazie psychopatologicznym zaburzeń, które rozpoczęły się we wcześniejszych okresach życia	9
1.6. Podsumowanie	11
2. Zaburzenia otępienne w populacji osób powyżej 60. roku życia	13
<i>Kornelia Kędziora-Kornatowska, Anna Polak-Szabela</i>	
2.1. Wprowadzenie	13
2.2. Definicja	13
2.3. Epidemiologia	15
2.4. Etiopatogeneza	16
2.5. Obraz kliniczny	17
2.5.1. Otępienie w chorobie Alzheimera	18
2.5.2. Otępienie z ciałami Lewy'ego	19
2.5.3. Otępienie naczyniopochodne	19
2.5.4. Otępienie czołowo-skroniowe	20
2.5.5. Otępienie w chorobie Parkinsona	20
2.6. Rozpoznanie	20
2.7. Leczenie	22
2.8. Podsumowanie	24
3. Choroba Alzheimera jako najczęstsza postać otępienia	27
<i>Maria Barcikowska</i>	
3.1. Definicja	27
3.2. Epidemiologia	27
3.3. Etiopatogeneza	27
3.4. Obraz kliniczny	29
3.5. Badania dodatkowe w diagnostyce choroby Alzheimera	30
3.5.1. Badanie genetyczne	31
3.5.2. Markery biochemiczne	32
3.6. Obraz kliniczny choroby Alzheimera – charakterystyka trzech stadiów choroby	32
3.6.1. Pierwsze stadium choroby Alzheimera (2–5 lat)	32

3.6.2.	Drugie stadium choroby Alzheimera (2–12 lat)	33
3.6.3.	Trzecie stadium choroby Alzheimera (1–3 lata)	33
3.7.	Kryteria diagnostyczne rozpoznawania choroby Alzheimera	35
3.8.	Różnicowanie	39
3.8.1.	Otępienie naczyniopochodne i mieszane MIXED	39
3.8.2.	Otępienie z ciałami Lewy'ego	39
3.8.3.	Otępienie czołowo-skroniowe	41
3.8.4.	Choroba Creutzfeldta-Jakoba (CJD)	41
3.8.5.	Zespół Hakima	41
3.9.	Leczenie choroby Alzheimera	41
3.10.	Podsumowanie	43
4.	Zaburzenia psychotyczne u osób starszych	45
	<i>Wojciech Kosmowski, Aleksander Araszkiwicz</i>	
4.1.	Wprowadzenie	45
4.2.	Definicja	45
4.3.	Epidemiologia	46
4.4.	Etiopatogeneza	48
4.5.	Obraz kliniczny	48
4.6.	Rozpoznanie	51
4.7.	ICD-10 a ICD-11	56
4.8.	Leczenie	62
4.9.	Podsumowanie	65
5.	Choroba afektywna dwubiegunowa u pacjentów w podeszłym wieku	69
	<i>Tadeusz Parnowski</i>	
5.1.	Wprowadzenie	69
5.2.	Definicja	69
5.3.	Epidemiologia	69
5.4.	Etiopatogeneza	70
5.5.	Trudności w rozpoznawaniu CHAD o późnym początku	73
5.5.1.	Epizody depresyjne i/lub maniakalne u chorego z rozpoznąną CHAD z wczesnym początkiem, występujące po 50. roku życia	74
5.5.2.	Wystąpienie po raz pierwszy zespołu depresyjnego i/lub maniakalnego po 50. roku życia	75
5.5.3.	Związek depresji i manii z chorobami somatycznymi oraz czynnikami jatrogennymi	76
5.6.	Kryteria diagnostyczne i obraz kliniczny	78
5.7.	Kryteria diagnostyczne depresji i manii naczyniowej	79
5.8.	Leczenie	82
5.9.	Podsumowanie	84
6.	Zaburzenia depresyjne wśród osób starszych	87
	<i>Leszek Białan</i>	
6.1.	Wprowadzenie	87
6.2.	Epidemiologia	90
6.2.1.	Epizod depresyjny	91

6.2.2.	Dystymia	91
6.2.3.	Depresje psychiatyczne	92
6.2.4.	Depresja nawracająca	92
6.2.5.	Objawy depresyjne („mała depresja”)	93
6.3.	Objawy depresyjne w przebiegu zaburzeń funkcji poznawczych	93
6.4.	Rokowanie	94
6.5.	Terapia zaburzeń depresyjnych	95
6.5.1.	Ogólne zasady	95
6.5.2.	Neuroleptyki (leki przeciwpsychotyczne)	97
6.5.3.	Elektrowstrząsy	98
6.6.	Podsumowanie	98
7.	Zaburzenia lękowe wśród osób starszych	101
	<i>Agata Szulc, Anna Mosiolek</i>	
7.1.	Wprowadzenie	101
7.2.	Definicja	102
7.3.	Epidemiologia	104
7.4.	Etiopatogeneza	105
7.4.1.	Czynniki biologiczne	105
7.4.2.	Psychologiczne przyczyny wystąpienia lęku u osób w podeszłym wieku	105
7.4.3.	Choroby somatyczne	106
7.4.4.	Leki i substancje	106
7.5.	Obraz kliniczny	107
7.6.	Rozpoznanie	107
7.6.1.	Zespół lęku napadowego	107
7.6.2.	Fobia	109
7.6.3.	Zaburzenia lękowe uogólnione (GAD)	109
7.6.4.	Zaburzenia depresyjne i lękowe mieszane	111
7.6.5.	Zaburzenia związane ze stresem	111
7.7.	Leczenie zaburzeń lękowych w podeszłym wieku	112
7.7.1.	Psychoterapia w zaburzeniach lękowych wieku podeszłego	112
7.7.2.	Farmakoterapia	112
7.8.	Ryzyko związane ze stosowaniem farmakoterapii u pacjentów w podeszłym wieku	113
7.9.	Podsumowanie	114
8.	Zaburzenia psychosomatyczne wśród osób starszych	117
	<i>Agata Orzechowska, Aleksandra Skiba, Piotr Gatecki</i>	
8.1.	Wprowadzenie	117
8.2.	Definicja	117
8.3.	Klasyfikacja	119
8.3.1.	Zaburzenia somatyzacyjne i zjawisko somatyzacji w wieku podeszłym	119
8.3.2.	Zaburzenia hipochondryczne	121
8.3.3.	Ból psychogeny	122
8.3.4.	Neurastenia	122
8.4.	Leczenie	123
8.5.	Podsumowanie	125

9. Zaburzenia snu w grupie seniorów	127
<i>Wojciech Jernajczyk</i>	
9.1. Wprowadzenie	127
9.2. Elektroencefalografia i polisomnografia	127
9.3. Znaczenie biologiczne snu	129
9.4. Neurobiologia snu	130
9.4.1. Proces C	130
9.4.2. Proces S	131
9.5. Ewolucja obrazu snu w zależności od wieku	132
9.6. Sen osób w wieku senioralnym	133
9.7. Zaburzenia snu w wieku senioralnym	136
9.7.1. Bezsenność	136
9.7.2. Zaburzenia okołodobowego rytmu sen-czuwanie	137
9.7.3. Zaburzenia oddychania we śnie	138
9.7.4. Periodyczne ruchy kończyn we śnie i zespół niespokojnych nóg	138
9.8. Choroby przebiegające z zaburzeniem funkcji poznawczych	139
9.8.1. Choroba Alzheimerera (AD)	139
9.8.2. Choroba Parkinsona (PD)	139
9.9. Podsumowanie	140
10. Zaburzenia seksualne wśród osób w podeszłym wieku	143
<i>Zbigniew Lew-Starowicz</i>	
10.1. Wprowadzenie	143
10.2. Seksualność w podeszłym wieku	144
10.2.1. Uwarunkowania biologiczne	144
10.2.2. Uwarunkowania psychiczne	145
10.2.3. Uwarunkowania kulturowe	146
10.3. Zaburzenia seksualne wśród osób w podeszłym wieku	147
10.3.1. Badania epidemiologiczne	147
10.4. Najczęściej spotykane przyczyny zaburzeń seksualnych	147
10.4.1. Cukrzyca	148
10.4.2. Choroba niedokrwienna serca i zawał mięśnia sercowego	148
10.4.3. Nadciśnienie tętnicze	148
10.4.4. Udar mózgu	149
10.4.5. Choroba Alzheimerera i inne zespoły otępienne	149
10.4.6. Choroby prostaty	149
10.4.7. Zaburzenia hormonalne	149
10.4.8. Depresja	150
10.4.9. Leki	150
10.5. Klinika zaburzeń seksualnych wśród osób w podeszłym wieku	151
10.5.1. Wytrysk opóźniony	151
10.5.2. Zaburzenia erekcji	151
10.5.3. Wytrysk przedwczesny	152
10.5.4. Hipoaktywne zaburzenia pożądania seksualnego u mężczyzn (hipolibidemia)	152
10.5.5. Zaburzenia pożądania i podniecenia u kobiet	153
10.5.6. Ból genitalno-miedniczny	153

10.5.7. Zaburzenia orgazmu u kobiet	153
10.6. Promocja zdrowia seksualnego wśród osób w podeszłym wieku	154
10.7. Podsumowanie	155
11. Uzależnienie od alkoholu wśród osób starszych	157
<i>Elżbieta Trypka, Joanna Rymaszewska</i>	
11.1. Wprowadzenie	157
11.2. Definicja	157
11.3. Epidemiologia	159
11.4. Etiopatogeneza	159
11.5. Objawy kliniczne	159
11.6. Niebezpieczeństwa związane z nadużywaniem substancji odurzających u osób starszych	161
11.7. Rozpoznanie	161
11.8. Leczenie	163
11.9. Podsumowanie	165
12. Uzależnienie od leków w populacji osób starszych	167
<i>Agnieszka Kutak-Bejda, Napoleon Waszkiewicz</i>	
12.1. Wprowadzenie	167
12.2. Wielochorobowość i polipragmazja w grupie seniorów	168
12.3. Podstawowe informacje o uzależnieniach od leków	171
12.4. Problem nadużywania i uzależnienia od leków w populacji osób starszych	172
12.4.1. Benzodiazepiny i tzw. leki „Z”	172
12.4.2. Opioidy	174
12.4.3. Leki OTC	177
12.5. Objawy sugerujące uzależnienie od leków	178
12.5.1. Uzależnienie od leków a alkohol	180
12.5.2. Postępowanie w uzależnieniu od leków	182
12.5.3. Profilaktyka uzależnień w grupie seniorów	185
12.6. Podsumowanie	186
13. Uzależnienia behawioralne u osób w podeszłym wieku	189
<i>Anna Konopka, Jerzy Samochowiec</i>	
13.1. Wprowadzenie	189
13.2. Definicja	189
13.3. Epidemiologia	190
13.4. Etiopatogeneza	191
13.5. Obraz kliniczny wybranych zaburzeń	191
13.5.1. Patologiczny hazard	191
13.5.2. Szkodliwe używanie i uzależnienie od internetu oraz nowych technologii	192
13.5.3. Zaburzenie związane z grami oraz uzależnienie od mediów społecznościowych	194
13.5.4. Uzależnienie od zakupów	194
13.5.5. Patologiczne zbieractwo	195
13.5.6. Szkodliwe używanie telewizji	196
13.6. Leczenie	197
13.7. Podsumowanie	198

14. Problem samobójstw wśród seniorów	201
<i>Marta Makara-Studzińska, Justyna Moryłowska-Topolska</i>	
14.1. Wprowadzenie	201
14.2. Definicje, terminologia	201
14.3. Epidemiologia zachowań samobójczych u osób w wieku podeszłym	203
14.4. Czynniki ryzyka samobójczego	204
14.4.1. Czynniki ochronne	206
14.5. Ocena ryzyka samobójstwa	207
14.6. Narzędzia do oceny ryzyka samobójstwa	208
14.7. Zapobieganie samobójstwom osób w wieku podeszłym	209
14.8. Postępowanie z osobami z wysokim ryzykiem samobójczym	212
14.9. Podsumowanie	213
15. Wpływ pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 na zdrowie psychiczne osób starszych	215
<i>Janusz Heitzman</i>	
15.1. Wprowadzenie	215
15.2. Predyspozycje osób starszych do zachorowania na COVID-19	216
15.3. Wpływ wirusa SARS-CoV-2 na ośrodkowy układ nerwowy osób starszych	216
15.4. Potraumatyczne zaburzenia psychiczne po zachorowaniu na COVID-19 i w trakcie leczenia	217
15.5. Leczenie zaburzeń psychicznych w przebiegu COVID-19	219
15.6. Zaburzenia psychiczne u osób w wieku podeszłym po przebytej infekcji COVID-19	219
15.7. Zaburzenia psychiczne po bezpośredniej społecznej konfrontacji z pandemią COVID-19	220
15.8. Podsumowanie	222
16. Farmakologia w psychogeriatrici – możliwości i ograniczenia	225
<i>Jerzy Leszek</i>	
16.1. Wprowadzenie	225
16.2. Specyfika patologii wieku podeszłego	225
16.3. Stosowanie leków w podeszłym wieku	227
16.4. Ryzyko działań niepożądanych	227
16.5. Zaprzestanie farmakoterapii	229
16.6. Najczęstsze nieprawidłowości leczenia w starszym wieku	229
16.6.1. Nadużywanie leków	230
16.6.2. Nieodpowiednie stosowanie leków	230
16.6.3. Zażywanie zbyt dużego leku	231
16.6.4. Brak ordynacji leków pomimo wskazań klinicznych	231
16.7. Jatrogeny zespół geriatryczny	233
16.8. Zakończenie	233
16.9. Podsumowanie	235
17. Wybrane aspekty pielęgnowania pacjentów psychogeriatricznych	237
<i>Marta Muszaliak</i>	
17.1. Wprowadzenie	237
17.2. Charakterystyka pacjentów geriatricznych z zaburzeniami w zakresie zdrowia psychicznego	238
17.3. Diagnostyka pielęgnarska pacjenta psychogeriatricznego i proces pielęgnowania	240

17.4. Model diagnozy pielęgniarzkiej pacjenta geriatrycznego z zaburzeniami psychicznymi	241
17.5. Podsumowanie	242
18. Teoretyczne podstawy współczesnych metod neurorehabilitacji wśród pacjentów w podeszłym wieku	251
<i>Agnieszka Gorzkowska, Monika Rudzińska-Bar, Joanna Siuda, Grzegorz Opala</i>	
18.1. Wprowadzenie	251
18.2. Choroby neurologiczne wieku podeszłego	251
18.2.1. Choroba Parkinsona	251
18.3. Wybrane problemy psychogeriatryczne w neurorehabilitacji	260
18.3.1. Zaburzenia nastroju	260
18.3.2. Neurorehabilitacja u chorych z depresją, zespołami lękowymi i apatią	262
18.3.3. Neurorehabilitacja u chorych z zaburzeniami funkcji poznawczych	263
18.6. Podsumowanie	265
19. Praktyczne aspekty neurorehabilitacji chorych w podeszłym wieku	269
<i>Iwona Sarzyńska-Długosz</i>	
19.1. Wprowadzenie	269
19.2. Neurorehabilitacja w geriatricii	269
19.3. Upadki	270
19.4. Niedożywienie	275
19.5. Praktyczne aspekty rehabilitacji po udarze mózgu	277
19.6. Praktyczne aspekty rehabilitacji osób z chorobą Parkinsona	278
19.7. Praktyczne aspekty rehabilitacji osób z zespołami otępiennymi	279
19.8. Podsumowanie	280
20. Diagnostyka i rehabilitacja neuropsychologiczna osób z chorobami otępiennymi	283
<i>Maria Pąchalska</i>	
20.1. Wprowadzenie	283
20.2. Istota otępienia	284
20.2.1. Asymetria związanego z wiekiem spadku zdolności poznawczych u osób z otępieniem i u osób zdrowych w wieku senioralnym	284
20.2.2. Kryteria diagnostyczne otępienia (zaburzeń neuropoznawczych) według DSM-5	286
20.2.3. Istota otępienia (zaburzeń funkcji neuropoznawczych) według DSM-5	286
20.3. Problematyka diagnozy zaburzeń funkcji neuropoznawczych	287
20.3.1. Diagnostyka zaburzeń funkcji neuropoznawczych oparta na obserwacjach klinicznych i badaniach naukowych	288
20.3.2. Diagnoza zaburzeń procesów neuropoznawczych zgodnie z kryteriami diagnostycznymi DSM-5	289
20.3.3. Nowe neurotechnologie w diagnostyce osób z otępieniem	295
20.4. Rehabilitacja neuropsychologiczna osób z otępieniem	298
20.4.1. Klasyczne techniki treningowe wykorzystywane w terapii neuropsychologicznej zaburzeń neuropoznawczych	299
20.4.2. Nowe formy neuroterapii dla osób z otępieniem	302
20.4.3. Neurofeedback	302
20.4.4. Przykład zastosowania neurofeedbacku w praktyce klinicznej	303
20.4.5. Magnetyczna stymulacja śródczaszkowa w terapii osób z otępieniem	304

20.4.6. Bezpośrednia stymulacja prądem stałym w terapii osób z otępieniem	304
20.4.7. Przebieg terapii neuropsychologicznej	305
20.4.8. Efekty terapii neuropsychologicznej	306
20.5. Podsumowanie	306
21. Potrzeby i reakcje psychiczne na perspektywę śmierci w przebiegu choroby u osób starszych	309
<i>Krystyna de Walden-Gatuszko</i>	
21.1. Wprowadzenie	309
21.2. Potrzeby ludzi starszych na tle aktualnej sytuacji społeczno-kulturalnej	310
21.3. Problem śmierci	311
21.4. Reakcje i postawy wobec śmierci	312
21.5. Możliwość pomocy ludziom starszym w zmierzaniu się z problemem śmierci	318
21.6. Podsumowanie	320
22. Wybrane psychologiczne aspekty procesu starzenia się i starości	321
<i>Stanisława Steuden</i>	
22.1. Wprowadzenie	321
22.2. Czynniki demograficzne i ich konsekwencje społeczne	322
22.3. Koncepcje wyjaśniające proces starzenia się	323
22.4. Zmiany biologiczne	325
22.5. Psychologiczny wymiar starości	326
22.6. Teorie przystosowania do starości	327
22.7. Doświadczanie własnej starości	330
22.8. Podsumowanie	333
23. Psychologiczne aspekty radzenia sobie z chorobami i ograniczeniami w starości	335
<i>Krzysztof Owczarek</i>	
23.1. Wprowadzenie	335
23.2. Organizacja percepcji u starszych ludzi	337
23.3. Emocje starszych osób	340
23.4. Obiektywne problemy i subiektywny punkt widzenia	341
23.5. Choroby i problemy związane z ograniczeniem sprawności umysłowej i fizycznej	344
23.6. Reakcja na zmiany w leczeniu	345
23.7. Nieprzestrzeganie zasad leczenia	347
23.8. Zagadnienia związane z ruchem i aktywnością fizyczną u osób w starszym wieku	349
23.9. Dieta w okresie starzenia się	350
23.10. Zjawisko wypalenia dotyczące otoczenia osób w podeszłym wieku	353
23.11. Zakończenie	354
23.12. Podsumowanie	356
Skorowidz	359